

Jerzy Będziński¹

Ośrodki szkoleniowe flot sojusznicych w procesie przygotowania specjalistycznego oficerów dla potrzeb służb technicznych PMW w latach 1919-1989

Od momentu powołania do życia Polskiej Marynarki Wojennej, do niej przybywali oficerowie pochodzenia polskiego, którzy na skutek różnych zawirowań losowych, znaleźli się na terytorium danego zaboru, tam ukończyli stosowne szkoły i rozpoczęli służbę we flotach państw zaborczych. Powstająca PMW najbardziej potrzebowała oficerów, którzy posiadali odpowiedni staż służby na okrętach lub w sztabach, a także byli wysokiej klasy specjalistami. Niestety, jak się okazało wśród kadry oficerskiej, było więcej oficerów starszych ze znacznym doświadczeniem dowódczym i kierowniczym, na wysokich stanowiskach flot zaborczych, niż oficerów młodszych. Można humorystycznie powiedzieć, że wówczas w PMW było więcej „wodzów” niż „Indian”, co musiało negatywnie wpływać na sprawność tworzenia struktur organizacyjnych sił morskich odradzającego się państwa. Ten problem miała rozwiązać specjalna komisja weryfikacyjna dla oficerów PMW.

Niewątpliwie, zadanie jakie postawiono przed komisją, było bardzo ważne, gdyż z jednej strony potrzeby kadrowe były ogromne, a z drugiej, byli to Polacy, którzy chcieli uczestniczyć w procesie tworzenia polskich morskich sił zbrojnych. Zdawano sobie sprawę z faktu, że wielu oficerów będzie musiało odejść ze służby, lub przyjąć niższe stanowisko, co wiązało się utartą dotychczasowego stopnia wojskowego. Dzięki operatywności komisji, udało się w miarę możliwości, pozyskać do służby wielu oficerów - specjalistów (szczególnie korzystnie dla oficerów młodszych do stopnia kapitana włącznie) do końca 1920².

W początkowym okresie tworzenia PMW oficerowie z byłej rosyjskiej marynarki wojennej stanowili najliczniejszą grupę – 59 osób. Drugą, co do liczebności grupę stanowili oficerowie przybyli z floty austro-węgierskiej – 16 osób. Natomiast najmniejszą grupę stanowili oficerowie z floty niemieckiej - przybyło ich 4³. Wśród nich byli również oficerowie

techniczni, których zaliczono do korpusu morskich oficerów technicznych, m.in. gen. bryg. inż. Tadeusz Bobrowski, kontradmirał inż. Zygmunt Brynk, kmdr por. inż. Ksawery Czernicki, kmdr por. inż. Stanisław Rymaszewicz, kpt. mar. inż. Władysław Sakowicz, kmdr. ppor. inż. Konstanty Siemaszko, kmdr ppor. inż. Wacław Żejma, kpt. mar. inż. Walerian Hawro i wielu innych⁴.

30 stycznia 1921 roku zgodnie z dekretem naczelnego wodza dokonano kolejnej weryfikacji oficerów pełniących służbę w PMW. Zgodnie z nią w służbie zawodowej pozostawiono 168 oficerów w trzech korpusach osobowych: morskim -89, technicznym-28 i rzeczno-brzegowym-51⁵.

Pierwsze lata budowy PMW przebiegały w specyficznych warunkach. Pomimo odzyskania niepodległości, konferencja wersalska nie rozwiązała kwestii granic Polski. W konsekwencji doprowadziło to do przeprowadzania plebiscytów, w różnych regionach kraju. Najtrudniejsza sytuacja miała miejsce na granicy polsko-rosyjskiej. Powstałe w 1917 roku nowe państwo – Rosja bolszewicka, nie tylko borykała się z własnymi problemami wewnętrznymi, ale jej przywódcy oficjalnie nie akceptowali nowego układu europejskiego. W konsekwencji doprowadziło to do wybuchu wojny polsko-bolszewickiej, w której również uczestniczyły jednostki PMW. Były to jednostki wchodzące w skład Flotyli Pińskiej (powstała wiosną 1919 r.), Flotyli Wiślanej (powstałej wiosną 1919 r.) biorącej udział w obronie Warszawy latem 1920 r., a także jednostki lądowe PMW – Bataliony Morskie. Dopiero zakończenie tej wojny, wiosną 1921 roku, pozwoliło Departamentowi dla Spraw Morskich [DSM], przystąpić do prac nad rozwojem sił morskich, które od lutego 1920 r. miały oficjalny dostęp do Morza Bałtyckiego⁶.

⁴ Ibidem, s. 159-161.

⁵ A. Jankowski, *Oficerowie zawodowi korpusu morskiego Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1921-1947*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej”, 1995 nr 14, s. 97-98.

⁶ Szerzej powyższą problematykę prezentował I. Bieniecki, *Poglądy na zastosowanie Flotyli Pińskiej Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Historyczny MW”, 1992, nr 12, s. 17-24; Idem, *Flotyli Pińska Polskiej Marynarki Wojennej w wojnie z Rosją Radziecką w latach 1919-1920*, [w] *Szkice z najnowszych dziejów*, pod red. Cz. Ciesielskiego, Gdańsk 1993, s. 29-45; Idem, *Flotyli Rzeszne Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1939*, [w] *Obrona Polskiego Morza. 75 lat Polskiej Marynarki Wojennej*, pod red. Cz. Ciesielskiego, Gdańsk-Gdynia 1993, s. 83-96, oraz J. W. Dyskant, *Flotyli*

¹ dr hab Jerzy Będziński, Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich

² S.M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t.1, Albany 1983, s. 26., por. J. Tuliszką, *Wyzsza kadra dowódcza Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej* [w] *Kierownicza kadra Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1989*, materiały pokonferencyjne, Gdynia 2004, s. 49-50.

³ Pełna lista zob. *Kadry morskie Rzeczypospolitej*, t.2., *Polska Marynarka Wojenna*, cz. 1., *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red., J.K. Sawickiego, Gdynia 1996, s. 133-135.

Rok 1921, to czas przygotowania Wojska Polskiego, w tym i PMW do wejścia w tzw. pokojową organizację armii, która obowiązywała z dniem 1 stycznia 1922 roku. W tym czasie trwały prace nad przejściem Wybrzeża, a szczególnie stworzenia, w miarę możliwości sprawnego systemu chroniącego morską granicę państwa – 70 km (licząc Półwysep Helski z obydwu stron- 140 km). Należało więc, rozpocząć intensywne prace nad budową portu wojennego, ponieważ Gdańsk, zgodnie z decyzją państw sojusznicznych obradujących w Paryżu, został uznany Wolnym Miastem, w jurysdykcji Ligi Narodów. Zgodnie z obowiązującymi zapisami, okręty PMW mogły tam cumować, szczególnie w okresie tzw. trudności nawigacyjnych, jesień-zima. Zapadła decyzja o przygotowaniu odpowiedniego miejsca, pod budowę portu wojennego gdyż tymczasowy port w Pucku, nie spełniał oczekiwań DSM⁷.

Powoli, aczkolwiek z wielkimi problemami, Rada Ambasadorów przystąpiła do przekazywania stronie polskiej, okrętów po flotach państw centralnych. Niestety, ich stan techniczny oraz wyposażenie w uzbrojenie, nie odpowiadał wymogom, jakie kryły się pod pojęciem okręt. Stało się oczywiste, że budowa własnych sił morskich, będzie wymagała wiele nakładów finansowych ze strony Polski. Problem ten, był na tyle złożony, gdyż społeczeństwo polskie, a szczególnie powstająca klasa polityczna, nie mając przez ponad 100 lat dostępu do morza, nie rozumieli co to jest gospodarka morska i co to są interesy morskie państwa. Dlatego też, wyasygnowanie z budżetu państwa środków finansowych na budowę floty, rozwój infrastruktury portowej, czy też budowę systemu bezpieczeństwa morskiego państwa, nie zawsze znajdowało zrozumienie wśród rządzących.

Oprócz problemów sprzętowych, pojawiały się coraz częściej kadrowe. Pewna grupa oficerów, szczególnie starszych nie akceptowała prezentowanych koncepcji budowy floty wojennej. W efekcie opuszczała szeregi PMW, a liczba oficerów młodszych, nie zaspakajała potrzeb, powoli budowanej floty. Taka sytuacja wymusiła na szefie Departamentu dla Spraw Morskich poszukiwanie młodych oficerów do służby w PMW, którzy efektywnie zaangażują się w proces rozwoju floty wojennej. Istniały dwie możliwości, jedna pozyskiwanie oficerów z jednostek lądowych, druga – uruchomienie własnego szkolnictwa. Powstanie morskiego szkolnictwa wojskowego pozwoliłoby w szybkim tempie przygotować grupę oficerów młodszych, specjalistów do służby okrętowej, zarówno tzw. pokładowej jak i technicznej. Dzięki temu szkolnictwu,

oficerowie z innych rodzajów wojsk i służb, wyrażający chęć służby w PMW, mieliby możliwość uczestniczenia w krótkotrwałych kursach specjalistycznych organizowanych przez DSM. W początkowym okresie, rolę taką miały spełniać Tymczasowe Kursy Instruktorskie dla Oficerów⁸. Natomiast proces doskonalenia i podnoszenia kwalifikacji w specjalnościach, a także uzupełnianie wiedzy teoretycznej planowano realizować w zagranicznych wojskowych uczelniach i ośrodkach szkoleniowych.

Taki system kształcenia wymagał uzyskania odpowiedzi na zasadnicze pytanie: *z ośrodków szkoleniowych, jakiego państwa będzie można korzystać?* Wówczas mogła być tylko jedna odpowiedź. Były to ośrodki szkoleniowe Admiralicji Brytyjskiej, gdyż ona była postrzegana, jako jedyny sojusznik zainteresowany powstaniem silnej Polskiej Marynarki Wojennej (ocena ta została w krótkim czasie zweryfikowana negatywnie, przez samego szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej kmdr Jerzego Świrskiego).

W lipcu 1919 roku ministerstwo spraw zagranicznych za pośrednictwem posła polskiego w Londynie Eustachego Sapiehy zwróciło się do Admiralicji Brytyjskiej z propozycją przysłania do naszego kraju misji morskiej, która udzieliłaby pomocy w tworzeniu struktur organizacyjnych marynarki wojennej. Pomoc ta miała również uwzględniać możliwość kształcenia i szkolenia kadry PMW w ich wojskowych uczelniach i ośrodkach szkoleniowych. Ten drugi wymieniony element współpracy nawiązywał do oczekiwań, że admiralicja brytyjska przekaże polskiej flocie wojennej okręty (1 krążownik, 4 niszczyciele, kilka małych okrętów torpedowych i 2 okręty- bazy), które będą jej załącznikiem.

Ze względu na sytuację międzynarodową na kontynencie europejskim, a także interesy polityczne Wielkiej Brytanii w tym rejonie, w jej rządzie pojawiły się różnice zdań w kwestii przyszłej współpracy z Polską Marynarką Wojenną. Według Brytyjczyków, negatywna decyzja rady ambasadorów w kwestii wykorzystania Gdańska, jako bazy dla polskiej floty wojennej, była podstawą do wycofania się ich z dotychczasowych ustaleń w kwestii przekazania okrętów⁹.

la Rzeczna Marynarki Wojennej 1919-1939, Warszawa 1994; Idem, *Polska Marynarka Wojenna w walkach o niepodległość państwa w 1920 i 1939 roku*, [w] *Polska Marynarka Wojenna i jej miejsce na Bałtyckim Teatrze Działań Wojennych*, pod red. J. Przybylski, B. Zalewski, Gdynia 1999, s. 89-135.

⁷ P. Mickiewicz, *Wolne Miasto Gdańsk w koncepcjach wojskowych i polityce II Rzeczypospolitej*, Toruń 1999; Cz. Ciesielski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, „Przegląd Morski”, 1989 nr 4; Idem, *Powrót Polski nad Bałtyk (A.D.1920)*, „Przegląd Morski” 1990, nr 2.

⁸ Powyższą problematykę przedstawił min. J. Sługocki, *Kurs dla oficerów Flotylii Rzecznej w 1920 r.*, „Przegląd Morski” 1990, nr 3; Idem, *Tymczasowe Kursy Instruktorskie dla Oficerów Marynarki Wojennej 1921-1922*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej” 1992, nr 9; J. Przybylski, *Marynarka Wojenna w walce o granice i niepodległość Polski (1918-1920)*, Gdynia 1997; Idem, *Rozwój polskiego morskiego szkolnictwa wojskowego w latach 1919-1992*, „Przegląd Morski” 1992 nr 9. Cz. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; J. Będźmirowski, *Morskie szkolnictwo wojskowe w Polsce jako komponent systemu bezpieczeństwa państwa. Od niepodległości do transformacji ustrojowej*, Gdynia 2008; Idem, M. Zieliński, *Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w służbie Polskiej Marynarki Wojennej(1979-2009)*, Gdynia 2009.

⁹ S. Ordon, *Realizacja programów rozbudowy polskiej floty wojennej w latach 1920-1939*, „Rocznik Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej”, 1964 nr 2, s.220.

Pomimo pojawienia się pewnych rys na rozpoczynającej się współpracy z Brytyjczykami, w grudniu 1920 roku na ośmiomiesięczne kursy do ośrodków szkoleniowych Admiralicji Brytyjskiej, Departamentowi dla Spraw Morskich, udało się skierować tylko 5-ciu oficerów PMW (planowano realizację kilku kursów). W grupie tej było 4 oficerów korpusu morskiego: por.mar. Romuald Gintowt – Dziewałtowski, Roman Pieńkowski, Roman Stankiewicz, Ludwik Ziemnicki oraz przedstawiciel korpusu technicznego por.mar. inż. Walerian Hawro. Jednym z kryteriów kwalifikacyjnych na powyższy kurs była znajomość języka angielskiego w piśmie i mowie. Dodatkowo DSM wymagał, by kandydaci legitymowali się następującymi specjalnościami: artyleria, łączność, broń podwodna oraz urządzenia napędowe. Podczas pobytu, oficerowie mieli za zadanie zebranie doświadczeń z zakresu służby na okrętach, ich organizacji codziennej i bojowej¹⁰.

Czas pobytu brytyjskiej misji morskiej w PMW był stosunkowo krótki, gdyż przebywała ona od sierpnia 1919 do stycznia 1921 roku. Niewątpliwie bezpośrednią przyczyną zakończenia współpracy, było wycofanie się Admiralicji Brytyjskiej z ustaleń dotyczących przekazania PMW wspomnianych wcześniej okrętów. Takie postępowanie Brytyjczyków, musiało w konsekwencji doprowadzić do zakończenia współpracy wojskowej.

Czy Admiralicja Brytyjska pogodziła się z faktem zakończenia współpracy? Można pokusić się o odpowiedź negatywną, czego potwierdzeniem było wydarzenie z 1925 roku. Wówczas to MSZ Wielkiej Brytanii poprzez poselstwo RP w Londynie podjęło działania mające na celu przekonanie rządu polskiego do budowy okrętów podwodnych w stoczniach brytyjskich. Rząd polski nie skorzystał z tej oferty, ze względu na rozwijającą się współpracę z Francją, a także zasłaniając się tzw. względami natury technicznej. Co się kryło pod tak tajemniczym pojęciem? Oznaczało to, że francuskie okręty podwodne pod względem parametrów techniczno-taktycznych, odpowiadały bardziej niż brytyjskie. Natomiast zaproponowano Brytyjczykom udział w realizacji planu fortyfikacji portu w Gdyni oraz zaopatrzenie PMW w samoloty dla lotnictwa morskiego. Niestety, ta propozycja nie znalazła akceptacji rządu brytyjskiego. Dopiero w 1935 roku na skutek osłabienia sojuszu polsko-francuskiego z przyczyn politycznych, a także z nie wywiązywania się z umów okrętowych, dwa niszczyciele zostały zamówione w stoczniach brytyjskich.

Wspomniana powyżej postawa Brytyjczyków, zdecydowała o tym, że prawie natychmiast zwrócono się z propozycją współpracy do Francji. Odpowiedź rządu francuskiego była pozytywna i już 19 lutego

1921 roku podpisano umowę. 18 kwietnia 1921 roku, szef DSM w skierowanym do ministra spraw wojskowych piśmie, napisał cyt.: *poza marynarkę angielską, ze strony, której niestety, wskutek warunków politycznych nie możemy liczyć na pomoc, jest dla nas marynarka francuska; związani węzłami tradycyjnej przyjaźni i wojennego przymierza, będziemy siłą rzeczy ściśle z nią złączeni, więc im wcześniej możemy się dołączyć do życia intelektualnego marynarki francuskiej, tym prędzej stworzymy warunki dogodne dla wykształcenia w kraju personelu marynarki*¹¹.

Od 1922 roku, kształcenie i szkolenie oficerów we Francji zostało wkomponowane w obowiązujący system kształcenia oficerów PMW. Był to jedyny widoczny efekt współpracy polsko-francuskiej, ponieważ do 1926 roku strona polska nie zamówiła w stoczniach francuskich ani jednej jednostki bojowej dla floty wojennej. W tym czasie, współpraca z Francją (z wyjątkiem szkolenia) ograniczała się do sprzedaży, głównie na kredyt (uzyskany we Francji), niewielkiej liczby przestarzałego sprzętu i uzbrojenia oraz dwóch statków transportowych. Dopiero w kwietniu 1926 roku w Paryżu została podpisana umowa między dwoma rządami na dostawę dla PMW dwóch niszczycieli i trzech okrętów podwodnych.

Zdaniem Włodzimierza B. Steyera (późniejszego kontradmirała i dowódcy MW), wybór stoczni francuskich do budowy okrętów nawodnych nie był najlepszy, gdyż stocznia ta nie posiadała tradycji w budowie tego typu jednostek. Przy jej wyborze kierowano się względami politycznymi, ponieważ w skład zarządu stoczni wchodziły wybitne osobistości francuskiego świata polityki, na czele z ówczesnym premierem Francji, a zarazem ministrem spraw zagranicznych Arystydesem Brandem. Natomiast prof. Aleksander Potyrała podkreśla, opierając się na relacji ówczesnego zastępcy szefa służby technicznej KMW inżyniera Mikołaja Ferensa, że: *o zamówieniach dwóch niszczycieli typu „Wicher” (miały otrzymać nazwy „Wicher” i „Burza”-przyp. J.B.) i trzech okrętów podwodnych typu „Wilk” („Wilk”, „Ryś” i „Żbik”- przyp. J.B) zdecydował nacisk ze strony msz na MSWojsk, a nie – jak by się wydawało-, że to ostatecznie zdecydowało się na ten pierwszy krok w rozbudowie floty, doceniając jej konieczność dla obrony kraju*¹². Przewodniczącym nowo

¹¹ CAW, I.300.21.143. Akta KMW, Pismo szefa DSM z 18.04.1921 r. do ministra spraw wojskowych *O konieczności kształcenia we Francji oficerów marynarki*, s. 22-23.

¹² W. Steyer, *Z dziejów Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1919-1939. Odbiór okrętów*, cz.2., „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1960 nr 4, s. 243., por. A. Potyrała, *Wspomnienia dotyczące spraw Marynarki Wojennej*, Archiwum Muzeum Marynarki Wojennej [dalej AMMW], sygn. 13, s. 50. Prof. dr.inż. Aleksander Potyrała w latach 1926-1930 pracował jako inżynier w stoczni Danzinger Werft w Wolnym Mieście Gdańsk w charakterze konstruktora, a w latach 1930-1934 w Stoczni Modlin na stanowisku kierownika biura konstrukcyjnego. W maju 1934 roku rozpoczął on pracę w Służbie Technicznej KMW, a od 1936 roku do rozpoczęcia wojny w 1939 roku pełnił tam funkcję instruktora budowy okrętów i równocześnie zastępcy kierownika wydziału budowy okrętów. Za S. Ordon, op.cit., s.215. Kmdr rez. inż. Mikołaj Berens, przybył do PMW z floty rosyjskiej, jako oficer rezerwy. W dniu 12.02.1927

¹⁰ Cz. Ciesielski, *Kształcenie kadr oficerskich w Marynarce Wojennej II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Morski” 1992, nr 9, s. 25, A. Jankowski, *Szkolenie polskich oficerów w marynarkach obcych w latach 1920-1930*, „Przegląd Morski” 1994 nr 6, s. 62-63.

powołanej komisji nadzoru budowy okrętów we Francji został kmdr por. inż. Ksawery Czernicki.

Można, zatem przyjąć, że celem tego typu działań było uzyskanie poparcia Francji dla polskiej gospodarki i polityki zagranicznej.

W latach 1921 -1933 oficerowie PMW uczestniczyli w studiach i kursach organizowanych w morskich uczelniach i ośrodkach szkoleniowych francuskiej marynarki wojennej. Kryteria rekrutacji oficerów PMW na powyższe studia i kursy, ustalała strona francuska. Podstawowym warunkiem była znajomość języka francuskiego, w dalszej kolejności odpowiedni wiek (w zależności od uczelni), stopień oficerski, (jeśli były to kursy specjalistyczne, to w niektórych przypadkach już w nazwie był określony stopień - przykładowo kurs dla komandorów podporuczników lub kapitanów) oraz odpowiednia specjalność¹³.

W kilka miesięcy po podpisaniu wspomnianego porozumienia, w lipcu 1921 roku Polska Marynarka Wojenna rozpoczęła kierować na studia i kursy do Francji swoich oficerów.

Wśród absolwentów studiów i kursów organizowanych przez dowództwo francuskiej marynarki wojennej, byli także oficerowie służb technicznych PMW. Było ich piętnastu, i stanowili około 18% wszystkich absolwentów¹⁴. Ukończyli oni następujące szkoły: Szkołę Inżynierii Morskiej w Paryżu: ppor. mar. Tadeusz Mieczysław Berdysiński, ppor. Tadeusz Witold Jekiel, ppor. mar. inż. Stanisław Uniechowski-Radogost, por. mar. Władysław Wolski, por. mar. Zbigniew Wroczyński; Wyższą Szkołę Elektrotechniczną w Paryżu: kmdr ppor. Walerian Antonowicz oraz ppor. mar. Franciszek Rydzewski; Szkołę Inżynierów Me-

chaników Morskich ppor. mar. Feliks Jasłowski; Wyższą Szkołę Budowy Okrętów por. mar. inż. Michał Ludwik Gierzod. Natomiast aż pięciu oficerów ukończyło kurs podwodnego pływania (obsługa napędów okrętowych): kmdr ppor. inż. Alojzy Czesnowicki, kmdr ppor. inż. Stanisław Kamieński, ppor. mar. inż. Józef Minkiewicz, kpt. mar. inż. Zdzisław Romuald Śladkowski oraz kpt. mar. inż. Józef Trybel, kurs oficerów mechaników okrętów podwodnych: kpt. mar. inż. Hilary Sipowicz; kurs aplikacyjny inżynierski na krążowniku „Jeanne d'Arc” ppor.mar. Henryk Zdzieniecki; Centrum Szkolenia Łączności Marynarki Francuskiej – Adolf Zelenay¹⁵.

Po powrocie do kraju, zostali skierowani na ważne stanowiska służbowe w Polskiej Marynarce Wojennej. Ich wiedza została wykorzystana w pracach komisji nadzoru budowy okrętów dla PMW we Francji (Walerian Antonowicz, Alojzy Czesnowicki, Michał Ludwik Gierzod, Tadeusz Witold Jekiel, Stanisław Uniechowski-Radogost oraz Zbigniew Wroczyński); Seweryn Bukowski był m.in. członkiem komisji odbiorczej ORP „Wicher” ,ORP „ Rys”, a później został oddelegowany do Szwecji celem zapoznania się z pracami stocznioowymi, oraz uczestniczył w opracowaniu założeń do budowy okrętów serii „Gromów”; Alojzy Czesnowicki – był szefem Służby Technicznej Floty Pińskiej, a także kierownikiem Wydziału Mechanicznego Służby Technicznej KMW; Józef Minkiewicz – m.in. pierwszy oficer mechanik ORP „Sęp” w budowie, przeprowadził okręt w trakcie prób z Horten do Gdyni; Zdzisław Śladkowski – szef Służby Technicznej Dowództwa Floty, był kierownikiem Samodzielnego Referatu Mechanicznego i Elektrycznego Służby Technicznej KMW, po wojnie kierownik Sekcji Planowania Zaopatrzenia, później szef Techniki i Uzbrojenia MW, a już będąc emerytem pracował w Centralnym Biurze Konstrukcji Okrętowych w Gdańsku¹⁶.

Liczba oficerów korpusu technicznego PMW uczestniczących w studiach i kursach we francuskich wojskowych uczelniach i ośrodkach szkoleniowych wzrosła w drugiej połowie lat dwudziestych, co wynikało z rozpoczęcia budowy okrętów dla polskiej floty wojennej w stoczniach francuskich. Było to ciekawe zjawisko, biorąc pod uwagę fakt, jakim był zamach majowy (1926 r.), w którym PMW zajęła negatywne stanowisko do tych wydarzeń, za co została „ukarana” przez wpływowych apologetów Józefa Piłsudskiego, poprzez ograniczenie środków finansowych na jej rozwój. Potwierdzały to „wytyczne do badania zagadnień specjalnych” z czerwca 1928 roku, w których czytamy: *gdy mamy do czynienia z państwem o skromnym budżecie i o ludności tak z morzem nie obytej, jak polska, to jakiegokolwiek przypuszczenie o szybkości rozbudowy floty i zwiększenie jej celów poza skromną, lecz*

---

roku kiedy kmdr por. inż. Wacław Żejma (również oficer przybyły z floty rosyjskiej, ale służby czynnej-przyp.J.B.), obejmuje stanowisko szefa Służby Technicznej KMW, inż. Mikołaj Berens zostaje wyznaczony na stanowisko kierownika Biura Technicznego Nowych Budowli (wcześniej kierownikiem tego biura był kmdr inż. Marian Sasinowski od 17.07.1925 r.), następnie kierownik samodzielnego referatu budowy kadłubów. Opracował zmiany konstrukcyjne dla kontrtorpedowców, zamawianych we Francji. Od października 1929 roku zastępca szefa Służby Technicznej KMW. Był członkiem komisji przetargowej na budowę okrętów podwodnych w Holandii. W czasie wojny działał w Warszawie w AK, był kierownikiem Służby Technicznej „Alfy” (Wydział Marynarki Wojennej) –pseud. Wróblewski, walczył w powstaniu warszawskim. Warto wspomnieć, że pierwszym szefem Sekcji Technicznej DSM, a później Służby Technicznej KMW był gen. bryg. inż. Tadeusz Bobrowski (przybyły z floty rosyjskiej), szefem Wydziału Technicznego Sekcji Marynarki był kmdr inż. Bernard Müller (przybyły z floty austriackiej), który z dniem 1.11. 1925 r. został szefem Służby Technicznej KMW. Por. *Kadry...*, s. 159, 160, 191-195. i 480.

¹³ Szerzej zagadnienie dotyczące zasad rekrutacji do poszczególnych szkół i kursów we Francji przedstawił Cz. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974, s. 155-157; W. Białek, Cz. Ciesielski, T. Struniewski, *Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte. Geneza i rozwój*, Gdynia 1972, s. 45-46.; J. Będziński, *Szkolenie oficerów Polskiej Marynarki Wojennej w zagranicznych ośrodkach szkoleniowych w latach 1919-1989. Próba usystematyzowania*, „Przegląd Morski” 1999 nr12, s. 42-45.

¹⁴ CAW, sygn. I.300.21.264, s. 12-116, Akta KMW, por. *Kadry...*, s. 149-150.

¹⁵ *Kadry ...*, s. 166, 513, 526

¹⁶ *Ibidem*, s. 481,483,488,492,500, 508,

*nadzwyczaj cenną prawdę o obronie niewielkiego wybrzeża morza, które posiadamy, sięgać trudno*¹⁷.

Niewątpliwie do osłabienia sojuszu z Francją w 1934 roku przyczyniło się podpisanie deklaracji polsko - niemieckiej o niestosowaniu przemocy oraz umowy o wzajemnym wyrzeczeniu się agresywnej propagandy, zakończeniu wojny celnej (trwała od 1925 roku) oraz przestrzeganiu praw polaków w wolnym Mieście Gdańsku. Wówczas Francja odebrała ten fakt, jako pewnego rodzaju zbliżenie Polski do Niemiec. Było to analogiczne to zachowania się Francji w trakcie traktatu zawartego w Locarno w 1925 roku. Warto zwrócić uwagę na jeszcze jedno wydarzenie, świadczące o tym, że oficerowie PMW, widzieli potrzebę współpracy z flotami wojennymi innych państw, a szczególnie państw z rejonu Morza Bałtyckiego. Przykładem tego był kmdr Jerzy Kłossowski, który w latach 1930/1931 na łamach „Przeglądu Morskiego” zaprezentował szwedzką marynarkę wojenną – jej historię, a także organizację i wyszkolenie personelu, artykułując zasadność współpracy flot wojennych w dziedzinie szkolnictwa- szczególnie szkolenia załóg okrętów podwodnych¹⁸.

Taka informacja, jak się okazało, stała się impulsem do rozpoczęcia rozmów dyplomatycznych między Polską a Szwecją. Niewątpliwie czynnikiem aktywizującym obydwie strony, był wzrost napięcia na arenie międzynarodowej, ze względu na głosy płynące z Niemiec i Związku Radzieckiego. Natomiast Polska i Szwecja były zainteresowane utrzymaniem równowagi potencjału bojowego na akwenie Morza Bałtyckiego, w świetle rozbudowy niemieckiej i radzieckiej floty wojennej w tym rejonie. Symboliczne elementy współpracy trwały bardzo krótko i sprowadziła się ona do zakupu dział okrętowych w szwedzkiej firmie Bofors oraz dział artylerii nadbrzeżnej, które zainstalowano na półwyspie helskim. Niestety współpraca ta nie znalazła pełnej akceptacji, ze względu na coraz częściej okazywaną polityczną neutralność Szwecji, szczególnie w drugiej połowie lat 30. XX wieku.

Lata 30. XX wieku, to czas, w którym dobiega końca współpraca wojskowa z Francją, a rozpoczynają się działania mające na celu pozyskanie do współpracy wojskowej Brytyjczyków. Marszałek Piłsudski, jeszcze kilka lat przed śmiercią (zmarł 12.05.1935 r.), podkreślał, że: *... jak długo nie nawiążemy bezpośrednich stosunków z Anglią, tak długo polityka Polska stać będzie na „lotnym piasku”; widzę jak olbrzymi wpływ na stanowisko Anglii ma polityka francuska. Bez Anglii - Francja do żadnej wojny nie przystąpi, mimo sojuszu*

*z nami. Skuteczna droga do Paryża prowadzi przez Londyn*¹⁹.

Jeśli chodzi o realizację testamentu Piłsudskiego, to przystąpiono do jego materializowania w połowie 1939 roku. Był to czas, który niestety, biegł dla nas zbyt szybko i finałem tego była samotna walka polskiego żołnierza- marynarza we wrześniu 1939 roku. W tym miejscu warto zadać sobie pytanie. Czy kształcenie i szkolenie kadry i załóg okrętowych we francuskich uczelniach i ośrodkach szkoleniowych było zasadne? Niewątpliwie tak. Potwierdzeniem tego była m.in. wypowiedź gen. dyw. Józefa Rybaka, szefa inspekcji WP, która oceniała pracę Dowódcy Floty i podległy mu stan osobowy. W tych protokołach dokonano oceny oficerów, którzy byli absolwentami wielomiesięcznych kursów we Francji cyt. *[...] oficerowie owi są dobrze wykształceni i cechuje ich wysoki poziom wiedzy technicznej, walory te nie są wykorzystywane z powodu braku sprzętu, a częściowo także wskutek złej organizacji*. W dalszej części tego protokołu, powołując się na zapis Mariusza Borowiaka, czytamy: *... inspektor (gen. Dyw. J. Rybak – przyp. J.B.) nie omieszkał przy tym zwrócić uwagę na fakt, że w PMW służy o wiele więcej oficerów wykształconych w zagranicznych szkołach i na specjalistycznych kursach we Francji, niż w armii lądowej*²⁰.

Oficerowie PMW powracający ze studiów i kursów z Francji, meldowali swoim przełożonym o tym, że dostęp do wielu informacji, szczególnie z dziedziny techniki był utrudniony (najnowsze osiągnięcia francuskiej myśli wojskowej były dostępne tylko dla oficerów francuskiej marynarki wojennej), a programy realizowane podczas studiów – zostały okrojone w porównaniu z programami obowiązującymi oficerów francuskich. Można więc stwierdzić, iż zasób wiedzy, jaki wynieśli ze szkół francuskich, był raczej efektem ich zapału oraz gorliwości w zdobywaniu wiedzy niż zasługą francuskich wykładowców i instruktorów prowadzących zajęcia²¹. Sojusznik nie do końca darzył zaufaniem naszych oficerów, a także nie był przekonany do przyszłej współpracy z PMW na Morzu Bałtyckim w przypadku potencjalnego konfliktu zbrojnego, co potwierdzone zostało we wrześniu 1939 roku.

Część oficerów korpusu technicznego, absolwentów wspomnianych francuskich szkół wojskowych, objęło szereg ważnych stanowisk w PMW w latach 30., a także w czasie wojny na terytorium Wielkiej Brytanii, oraz w Polsce po 1945 roku. Niektórzy zostali wykładowcami przekazując wiedzę zdobytą we Francji, młodszym kolegom w trakcie zajęć z kandydatami na oficerów i oficerami ma kursach specjalistycznych, realizowanych na bazie Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej, Szkoły Podchorążych Marynarki Wojennej, Szkoły Podchorążych Rezerwy Marynarki

¹⁷ CAW, Akta GISZ, sygn. 302.4.1934. *Wytyczne do badania zagadnień specjalnych z 5.6.1928 r.*, por. B. Zalewski, *Zadania operacyjne Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1939*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej” 1935 nr 14, s. 34.

¹⁸ P. Jaworski, *Stosunki morskie Polski ze Szwecją w okresie międzywojennym* [w] *Militarne i gospodarcze aspekty polityki morskiej Polski XX wieku*. Materiały pokonferencyjne, Gdynia 2001, s. 236-237.

¹⁹ W. Pobóg- Malinowski, *Najnowsza historia Polski 1864-1945*, Tom II, cz. 1. Londyn 1956, s. 559, p.40.

²⁰ M. Borowiak, *Admirał. Biografia Józefa Unruga*, Gdańsk 2004, s. 150.

²¹ Cz. Ciesielski, *Szkolnictwo...*, s. 163.

Wojennej oraz publikując szereg artykułów w periodykach fachowych m.in. „Przeglądzie Morskim”.

Wybuch wojny we wrześniu 1939 roku rozpoczął trwające sześć lat działania militarne PMW na morzach i oceanach. Pobyt okrętów PMW w bazach morskich na terenie Wielkiej Brytanii – zgodnie z ustaleniami z maja i sierpnia 1939 roku – wymógł podpisanie 18 listopada 1939 roku w Londynie umowy między rządem RP na emigracji a rządem Wielkiej Brytanii. Od tego czasu PMW realizowała zadania w ramach sił alianckich. Okręty noszące biało-czerwoną banderę wchodziły w skład zespołów podporządkowanych operacyjnie Admiralicji Brytyjskiej. W jednym z artykułów wspomnianej umowy uwzględniono utworzenie przez stronę polską ośrodka szkoleniowego w miejscu zapewnionym przez władze brytyjskie oraz otwarcie ośrodków szkoleniowych Royal Navy dla kadry PMW.

W stosunkowo krótkim czasie powstała Szkoła Podchorążych MW z Wydziałem Technicznym, którego rolę pełnił Royal Naval Engineer College w Keyam. Z dniem 1 maja 1940 roku rozpoczęli tam naukę podchorążowie: Maciej Drabiński, Karol Marks, Eugeniusz Miodoński, Franciszek Preisner, Henryk Siekierzyński, Zdzisław Trapp i Aleksander Wilczyński²². Ppor. mar. Maciej Drabiński służył na ORP „Orkan” i zatonął wraz z okrętem; ppor. mar. Karol Marks zginął na ORP „Dragon”; por. mar. Eugeniusz Miodoński służbę pełnił na ORP „Krakowiak”, później na ORP „Burza”. Po wojnie wyemigrował do Pakistanu, a po kilku latach do Kanady, gdzie służył w kanadyjskiej MW. Po zakończeniu służby został wykładowcą w George Brown College w Toronto gdzie wykładał inżynierię okrętową; por. mar. Franciszek Preisner służył na ORP „Garland”, a po wojnie zamieszkał w Plymouth; por. mar. Henryk Siekierzyński służył w komendzie służb technicznych, a po wojnie wyemigrował do Rodezji; por. mar. Zdzisław Trapp służył na ORP „Piorun”, później ORP „Ślązak”, a po wojnie wyemigrował do Australii; por. mar. Aleksander Wilczyński służył na ORP „Błyskawica”, ORP „Krakowiak”, po wojnie wrócił do Polski i pływał na statkach PŻM oraz zagranicznych²³.

O tym, że kierunek techniczny cieszył się dużym zainteresowaniem wśród młodych ludzi świadczy fakt, iż w 1942 roku o przyjęcie na powyższy wydział ubiegała się grupa 14 ochotników (oprócz prezentowanych kwalifikacji do tego kierunku musieli legitymować się bardzo dobrą znajomością języka angielskiego), a po wstępnych egzaminach zakwalifikowano tylko 6 osób²⁴. Również w latach 1940-1945, aż 37 oficerów PMW urlopowano na studia akademickie

w uczelniach brytyjskich, w tym na studia techniczne – 17 oficerów²⁵.

Wielu oficerów korpusu technicznego PMW stało się wysokiej klasy specjalistami, co potwierdzili w czasie służby na okrętach w trakcie działań wojennych, otrzymując za to wysokie odznaczenia bojowe brytyjskie i polskie. Niektórzy po zakończeniu wojny powrócili do kraju i rozpoczęli służbę w reaktywowanej marynarce wojennej inni pozostali w Wielkiej Brytanii, czy też udali się do innych państw.

Dzięki realizowaniu przez Admiralicję Brytyjską umowy z 1939 roku, system kształcenia i szkolenia oficerów PMW w Wielkiej Brytanii był wkomponowany w system Royal Navy.

Zakończenie II wojny światowej, a szczególnie konferencja w Poczdamie, zamknęła sprawy nowego podziału stref wpływu w Europie, a także kwestie granic (choć w wielu przypadkach mówiono o ich tymczasowości). Polska otrzymała inny kształt terytorialny, w porównaniu z okresem międzywojennym. Zmiany te objęły również granicę morską. Dotychczasowa, licząca 70 km, uległa radykalnemu zwiększeniu.

Przejęcie w 1945 roku wybrzeża długości linii brzegowej 524 km (prawie 15% całkowitej długości granic polski), postawiło przed ówczesnym rządem i Naczelnym Dowództwem WP poważne wyzwanie, jakim było zorganizowanie ochrony i obrony granicy morskiej państwa. Takie zadanie zostało scedowane na powstającą marynarkę wojenną oraz umieszczone w „Wytocznych dla rozwoju marynarki wojennej na latach 1946-1949”. Zgodnie z tymi zapisami, siły morskie miały zapewnić obronę polskiego wybrzeża morskiego oraz osłonę dla północnego skrzydła i tyłów ewentualnego frontu obronnego na Odrze i Nysie.

Po zakończeniu wojny Polska znalazła się w innym układzie geopolitycznym i wojskowym²⁶. Rozpoczęła się ponad 40-letnia współpraca wojskowa ze Związkiem Radzieckim oraz trochę później z Niemiecką Republiką Demokratyczną. Dotyczyła ona wielu zagadnień – od dostaw sprzętu i uzbrojenia, poprzez udział oficerów Armii Radzieckiej w dowodzeniu i kierowaniu siłami zbrojnymi naszego kraju, po szkolenie oficerów SZ PRL na kursach specjalistycznych i studiach w ich uczelniach i ośrodkach wojskowych. Takie formy współpracy miały swoje tradycje nie tylko w Polsce (okres międzywojenny, o którym wspomniano wcześniej – przyp. J.B.), ale w wielu armiach świata, szczególnie w NATO. Począwszy od 1950 roku stany zjednoczone udzielały państwom członkom NATO pomocy wojskowej, „delegowali” także instruktorów i doradców, organizowali szkole-

²² Archiwum Muzeum Marynarki Wojennej, sygn. 3/07, *Komunikat Marynarki Wojennej nr 1/43*, s. 6, *Stan i działalność PMW w okresie od początku wojny do 1.7.1943 r.*, por. D. Nawrot, *Korpus oficerski Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005, s. 268.

²³ *Kadry...*, s. 486, 498, 500, 506, 511, 520, 524.

²⁴ S. M. Piaskowski, *op.cit.*, Tom III, s. 95, por. D. Nawrot, *op.cit.*, s. 276-277.

²⁵ W. Pater, *Ze studiów nad personelem Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1939-1947*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej”, 1999 nr 16, s. 65.

²⁶ O powyższych zagadnieniach pisał A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia stosunki polsko-radzieckie 1944-1957*, Pułtusk 2002; Idem, *Mechanizmy autonomii stosunki polsko-radzieckie 1956-1965*, Pułtusk-Warszawa 2005.

nia na terytorium danego państwa oraz otwierali swoje uczelnie dla oficerów z państw NATO²⁷.

W latach 1945-1956, a więc do powołania do życia Zjednoczonej Floty Układu Warszawskiego, admirałowie i oficerowie radzieccy, piastujący decyzyjne stanowiska w Polskiej Marynarce Wojennej, mieli znaczący wpływ na potencjał bojowy. To przy ich udziale opracowano aż sześć planów rozwoju i dozbrajania oraz pięć programów rozbudowy morskich sił zbrojnych naszego państwa. Wśród nich znajdował się tzw. „Perspektywiczny plan rozwoju marynarki wojennej na lata 1948-1968”.

Praktycznie od późnej jesieni 1948 roku do końca 1949 roku mamy do czynienia z pogłębiającą się zależnością organizacyjno-doktrynalną Wojska Polskiego od Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej. Wówczas to, ramach prac nad rozwojem sił zbrojnych Polski, w przyjętej przez biuro polityczne Komitetu Centralnego PZPR „uchwale w sprawie rozwoju i dozbrajania wojska na okres 1949-1955” wygenerowano decyzję polityczną, która brzmiała: *wychodząc z założenia, że Wojsko Polskie będzie walczyć we wspólnym froncie sił demokratycznych i antyimperialistycznych nie stawia zadań samodzielnych dla Wojska Polskiego*²⁸.

Takie sformułowanie potwierdzało, to, co miało miejsce w kwietniu 1945 roku, kiedy to podpisując z Polską umowę o szeroko rozumianej współpracy, Związek Radziecki uruchomił takie mechanizmy, które gwarantowały mu pełną kontrolę nad siłami zbrojnymi PRL, w tym również nad rozwojem oraz zadaniami realizowanymi przez marynarkę wojenną²⁹. Wykorzystując układy sojusznicze, ingerował w politykę kadrową WP, doprowadzając do wyeliminowania przedwojennej kadry oficerskiej, w tym oficerów wywodzących się z Polskiej Marynarki Wojennej lat 30. i okresu II wojny przybyłych z Wielkiej Brytanii i Szwecji. Tym samym, strona radziecka stworzyła sobie możliwość decydowania o obsadzie stanowisk poprzez wpływ na dobór kadry oficerskiej MW kierowanej na szkolenie do swoich wojskowych akademii i ośrodków szkoleniowych³⁰.

Po objęciu stanowiska ministra obrony narodowej przez marszałka Konstantego Rokossowskiego w 1949 roku, został uruchomiony proces kierowania kadry oficerskiej MW na kursy specjalistyczne do

związku radzieckiego. W grudniu 1949 roku ukazało się nowe zarządzenie ministra obrony narodowej dotyczące rekrutacji kandydatów do akademii wojskowych i na kursy specjalistyczne organizowane na terenie Związku Radzieckiego. Podkreślano w nim: *nabór do akademii wojskowych i kursów specjalistycznych ma doniosłe znaczenie dla zwiększenia siły i podniesienia poziomu wyszkolenia wojska polskiego. Szkolenie wojskowe w akademiach wojskowych i kursach w ZSRR pozwoli im przenieść bogatą wiedzę i doświadczenia bohaterskiej armii radzieckiej do WP i umożliwi obsadzenie odpowiednich stanowisk oficerami dobrze przygotowanymi*³¹.

Za realizację rekrutacji odpowiedzialni byli dowódcy okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych oraz ich zastępcy ds. polityczno - wychowawczych. Szczególną uwagę zwracano na wybór najbardziej wartościowych oficerów, tak pod względem politycznym, jak i fachowym, „oficerów związanych przeszłością lub pracą z obecną klasą robotniczą i obozem socjalizmu”. Wyszczególniono warunki stawiane kandydatom: polityczne-aktywność polityczna i oddanie sprawie socjalizmu; życie osobiste i moralność bez zarzutu; pochodzenie robotnicze (na fakultety inżynierskie przyjęto 80% z takim pochodzeniem, a na dowódcze 70%); nieskazitelna przeszłość; przynależność do PZPR lub Związku Młodzieży Polskiej; wykształcenie na fakultety inżynierskie – duża matura; na fakultet dowódczy – 4 klasy gimnazjum; wskazana znajomość języka rosyjskiego; na fakultety inżynierskie wiek kandydatów nie powinien przekraczać 28 lat. Wszyscy kandydaci byli sprawdzani przez odpowiednie służby. Podkreślano „dobrowolność” zgłoszeń kandydatów na studia do Związku Radzieckiego. Kryteria dla wszystkich były jednakowe: „perspektywy rozwojowe w służbie wojskowej; legitymowanie się w miarę dobrym zdrowiem oraz w miarę możliwości bycie kawalerem”³².

Na Wyższe Kursy Doskonalenia Oficerów [WK-DO] przy akademiach wojskowych Związku Radzieckiego typowano kandydatów spośród oficerów zajmujących stanowiska przewidziane dla absolwentów z wyższym wykształceniem wojskowym, którzy ze względu na wiek lub z innych ważnych powodów nie ukończyli pełnych studiów akademickich w ZSRR. Natomiast ci, którzy zdaniem dowódców wymagali uzupełnienia kwalifikacji wojskowych niezbędnych do zajmowania stanowisk, kierowano na Kursy Doskonalenia Oficerów [KDO] do Związku Radzieckiego.

Dowódcy jednostek typujący kandydatów, zobowiązani byli do pozyskania opinii o danym oficerze

²⁷ *Verteidigung im Bündnis, Planung, Aufbau und Bewahrung der bundeswehr 1950-1972*, München 1975, s. 45, por. A. Charisius, T. Dobias, W. Kozaczuk, *NATO strategia i siły zbrojne 1949-1975*, Warszawa 1970, s.69.

²⁸ Cyt. za J. Poksiński, *Memorandum Sztabu Generalnego WP w sprawie Układu Warszawskiego oraz planu rozwoju Sił Zbrojnych PRL na lata 1955-1965*, „Przegląd Wojskowo – Historyczny” 2000, nr 1, s. 83. Powyższą problematykę przedstawiono w *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944-1956*, [w] *Dokumenty do dziejów PRL*, Zeszyt 16, opracowali J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2003.

²⁹ Udział oficerów radzieckich w życiu naszego wojska przedstawił E. J. Nalepa, *Oficerowie Armii Radzieckiej w Wojsku Polskim 1943-1968*, Warszawa 1995.

³⁰ O powyższej problematyce pisali min. L. Grot, T. Konecki, E. Nalepa, *Pokojuowe dzieje Wojska Polskiego*, Warszawa 1988.

³¹ AMW, sygn. 273/52/14, t.7, *Dokumentacja Kadr MW*. Zarządzenie wykonawcze do rozkazu MON nr II/1/302/663 z dnia 28.11.1949 r. *O naborze kandydatów do Akademii Sztabu Generalnego WP i akademii wojskowych za granicą*, s. 113-114.

³² Ibidem, s. 120-121. AMW, sygn. 940/55/34 t.21, *Dokumentacja kadr MW*, s. 179-181, Zarządzenie nr 01/ Kadr z dnia 27.01.1953 r. dotyczące wytycznych MON nr 10/MON z dnia 21.01.1953 r. *W sprawie doboru kandydatów spośród żołnierzy zawodowych na studia i szkolenie w akademiach wojskowych w kraju i za granicą w 1953 r.*

od właściwych organów Informacji Wojskowej (później Wojskowej Służby Wewnętrznej- WSW)³³. Przy typowaniu oficerów na kursy i studia Dowództwo Marynarki Wojennej kierowało się potrzebą podwyższenia kwalifikacji w dziedzinach (kierunkach), w których istniał brak możliwości przeszkolenia w uczelniach wojskowych (ośrodkach szkoleniowych) w kraju, poznania nowego sprzętu, który planowano wprowadzić w najbliższej perspektywie w Marynarce Wojennej, a także przygotowania specjalistów w wybranych dziedzinach techniki.

Lata 1950-1991, to czas współpracy naszej marynarki wojennej z uczelniami i ośrodkami szkoleniowymi MW Związku Radzieckiego i MW NRD. Można go podzielić na trzy zasadnicze etapy:

1. lata 1950-1956: Kursy Doskonalenia Oficerów [KDO], Wyższe Akademickie Kursy [WAK] oraz rozpoczęto studia akademickie;
2. lata 1960-1970 KDO, WAK, Kurs Awaryjno-Ratowniczy, studia akademickie i studia doktoranckie;
3. lata 1970-1991 WKDO, Kursy Przeszkolenia Oficerów [KPO], Kursy Kierowniczej Kadry MW, KDO, studia akademickie i studia doktoranckie.

Kierowanie oficerów MW na studia i kursy specjalistyczne do Związku Radzieckiego nie było realizowane cyklicznie, liczba uczestników także była różna. Na podstawie zachowanych materiałów można stwierdzić, iż były dwa zasadnicze powody udziału oficerów MW w tego rodzaju szkoleniu: 1/ wprowadzenie do wyposażenia sił morskich nowego sprzętu-szkolenie specjalistów do jego obsługi; 2/ przygotowanie kadry dowódczej pod kątem taktyczno-operacyjnego wykorzystania go w ramach realizacji zadań Zjednoczonej Floty Bałtyckiej.

Wyznaczeni oficerowie uczestniczyli w kursach trwających 12, 14, 16 i 18 miesięcy, w zależności od specjalności, natomiast studia trwały od 3 do 4,5 roku. Programy realizowane na kursach obejmowały wiedzę teoretyczną (40%) z danej specjalności oraz zajęcia praktyczne (60%) na sprzęcie zainstalowanym na okrętach radzieckich³⁴. Natomiast na studiach, największy udział procentowy w programie zajmowała grupa przedmiotów specjalistycznych (59%); następnie grupa przedmiotów ogólnych –tj. język rosyjski, matematyka wyższa i WF (15%), kolejna to grupa przedmiotów wojskowych (14%), a grupa przedmiotów społeczno-politycznych to tylko 12%. Można, więc stwierdzić, iż realnie myśląc osoba nie będzie mówiła o indoktrynacji oficerów na uczelniach radzieckich. Kadre dydaktyczną na uczelniach i kursach stanowili oficerowie MW ZSRR z korpusu oficerów starszych „z bogatą wiedzą i praktyką na okrętach MW ZSRR,

dobrze przygotowani merytorycznie i metodycznie do pracy dydaktycznej z cudzoziemcami”. Stosunek oficerów wykładowców do oficerów innych narodowości (Bułgarów, Rumunów, Albańczyków) bez zastrzeżeń, przyjazny a nawet koleżeński. Uczestnicy studiów i kursów zapoznawani byli tylko z informacjami objętymi w ZSRR klauzulą tajności IV i III stopnia. Niedostępne dla nich były wiadomości opatrzone klauzulą II lub I stopnia. W trakcie zajęć z oficerami MW PRL udzielano odpowiedzi tylko na pytania poruszające zagadnienia klauzulą IV lub III.

W latach 1956-1960 zmniejszyła się liczba kursów specjalistycznych, a tym samym oficerów kierowanych do ZSRR. Wynikało to m.in. z sytuacji politycznej w Polsce (1956 r.), zmniejszenia dostaw sprzętu i uzbrojenia ze Związku Radzieckiego oraz uruchomienia w 1956 roku na bazie Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej własnych kursów specjalistycznych.

Nałożenie się tych czynników nie przerwało współpracy szkoleniowej między MW PRL a MW ZSRR. W dalszym ciągu do radzieckich ośrodków szkoleniowych i uczelni kierowano naszych oficerów, ze względu na specyfikę szkolenia. Intensywnie szkolił się oficerowie na Specjalnym Kursie Doskonalenia Oficerów dla okrętów podwodnych, w którym m.in. uczestniczył kpt. Michał Zawadzki. W tym samym okresie grupa oficerów korpusu technicznego zdobywało wiedzę na studiach w radzieckich uczelniach wojskowych: Akademia Budowy Okrętów i Uzbrojenia im. Kryłowa w Leningradzie m.in. oficerowie Zbigniew Mielczarek i Lucjan Tworzydło, a Akademia Marynarki Wojennej w Leningradzie - Aleksy Parol.

W związku z brakiem oficerów legitymujących się średnim wykształceniem ogólnym, na studia kierowano oficerów z wykształceniem ogólnym na poziomie 7-9 klas, ale wykształceniem średnim wojskowym. Dopiero z czasem problem ten został rozwiązany samodzielnie, gdyż z takim wykształceniem było coraz mniej oficerów. Przed wyjazdem kandydaci uczestniczyli w 3-miesięcznym kursie przygotowawczym w Wojskowej Akademii Technicznej (od połowy lat 60 XX wieku w Wyższej Szkole Marynarki Wojennej), w trakcie, którego doskonalili język rosyjski oraz zgłębiali wiedzę z matematyki i fizyki. Kurs kończył się egzaminami z tych przedmiotów³⁵.

W kolejnych etapach współpracy obejmującym lata 60.i 70 XX w., mamy do czynienia z systematycznym kierowaniem oficerów korpusu technicznego na kursy specjalistyczne oraz studia do Związku Radzieckiego. Uczestniczą w nich m.in. tacy oficerowie jak Zygmunt Miszewski, Marian Kośkosz –Kaspjiska Szkoła MW w Baku, Tadeusz Różycki Akademia Budowy Okrętów i Uzbrojenia, Akademia Marynarki Wojennej w Leningradzie Marian Wróblewski, a KDO w Baku Kazimierz Dworaczek, Antoni Joński, natomiast na studia dokto-

³³ AMW, sygn. 3634/73/28, t. 12, *Dokumentacja Kadr MW*, s. 221-222, *Wytyczne szefa Departamentu Kadr MON nr 22/Kadr z dnia 29.11.1969 r., w sprawie Doboru kandydatów spośród żołnierzy zawodowych na studia i szkolenie w akademiach wojskowych w kraju i za granicą.*

³⁴ AMW, sygn. 218/52/12, t.4 *Dokumentacja Kadr MW*, s. 221.

³⁵ AMW, sygn. 2102/55/34, t.18, *Dokumentacja Kadr MW*, s. 24-25. sygn. 1439/54/1, t. 15. *Dokumentacja Kadr MW*, s.140-142.

ranckie wyjeżdżają Jan Wąsowicz i Jerzy Gniewszew³⁶.

Oficerowie udający się na kursy i studia do Związku Radzieckiego, byli niejednokrotnie zdani na różnego rodzaju perturbacje, będące efektem niedoinformowania strony radzieckiej. Ewidentnym tego przykładem było wydarzenie, w którym uczestniczył por. Antoni Joński: *Po załatwieniu wszystkich formalności na szczelbi MON strona radziecka poinformowała o terminie przyjazdu do m. Baku na szkolenie ratownicze oficerów [...]. W Brześciu radziecki komendant wojskowy sprawdził dane osobowe, potwierdził w Moskwie nasz przyjazd i wręczył po 15 rubli diety na drogę (2 doby pociągiem pociągami). W Baku komendant wojskowy stacji wezwał z uczelni transport. Powitano nas, wskazano pomieszczenie, a na drugi dzień internowano w izbie chorych, uzasadniając to brakiem informacji o przyjeździe dwóch polskich oficerów na szkolenie. Po upływie doby potwierdzono w Moskwie nasz przyjazd i zwolniono – nie przepraszając za incydent. Szczytem braku zaufania i przesadnej czujności było odebranie nam paszportów i wydanie rosyjskiego dowodu tożsamości. Przed wydaniem wykonano nam fotografię w stylu policyjnym (lewy i prawy profil oraz en face, wraz z dużym formatem). Do tego zebrano odciski palców obydwu rąk. Podczas powrotu <zawieszono> gdzieś nasze paszporty i byliśmy zmuszeni do 8-dniowego oczekiwania w Moskwie na odnalezienie paszportów³⁷.*

Zasadniczym celem tego kursu było przygotowanie specjalistów do ratowania załóg zatopionych okrętów podwodnych oraz postępowania z okrętami nawodnymi w sytuacjach awaryjnych, w tym zwalczaniu pożarów okrętów i wież wiertniczych. Kurs trwał 14 miesięcy (od lipca 1961 r. do sierpnia 1962 r.) i podzielony był na dwie części: pierwsza trwała od lipca do grudnia – w tym czasie dominowały zajęcia teoretyczne z fizyki, matematyki i podstaw prawa ratowniczych (około 90%), resztę około 10% stanowiło praktyczne nurkowanie: część druga trwała od stycznia do sierpnia 1962 r. i proporcja zajęć uległa zmianie-przedmioty teoretyczne specjalistyczne, dotyczące zasad i bezpieczeństwa nurkowania oraz prac ratowniczych stanowiły około 40%, a praktyczne obejmowały pozostałe 60%. Obydwie części kursu kończyły się praktycznymi zajęciami w Sewastopolu. W trakcie praktyki oficerowie MW uczestniczyli w podnoszeniu leżącego na głębokości 110 metrów radzieckiego okrętu podwodnego, wykonywali spawania podwodne oraz odbywali praktyczne treningi w nurkowaniu do 150 metrów z wykorzystaniem mieszanin helowo – tlenowo - azotowych.

Wspomniany kurs zakończył się w sierpniu 1962 roku. Wiedzę, jako zdobyli oficerowie, została wykorzystana w sposób nietypowy w porównaniu

z dotychczasową praktyką kadrową. Por. Antoni Joński po powrocie do kraju został oddelegowany do budowy ośrodka ratowniczo-nurkowego dla indonezyjskiej marynarki wojennej w miejscowości Surabaj. W latach 1960-1961 siłami ówczesnego Ośrodka Ratowniczego MW na 1,5 rocznym kursie przeszkolono z zagadnień nurkowo-ratowniczych: 3 oficerów (najstarszy był szefem Ratownictwa MW Indonezji), 17 podoficerów nurków i 12 podoficerów obsługi technicznej. Szkolenie to było wstępnym etapem do realizacji w kolejnych latach poważnego kontraktu na budowę w Indonezji (baza Surabaj) ośrodka szkolenia ratowniczo-nurkowego i legalizacji sprzętu nurkowego.

Ciekawostką może być to, że był to pierwszy w historii MW PRL kurs szkolenia nurkowno-ratowniczego w ZSRR, a zarazem jedyny, podczas którego oficerowie MW wspólnie szkolili się z nurkami radzieckimi. W sumie zorganizowano tylko trzy kursy – ukończyło je 10 oficerów, ponieważ w 1966 roku strona radziecka nie wyraziła zgody na dalsze prowadzenie KDO w specjalności ratownictwo morskie i nurkowanie bez podania przyczyn.

Absolwent tego kursu of. A. Joński dodatkowo, za zgodą ambasady polskiej i attaché, był wykładowcą na szkoleniach zbiorowych kadry MW Indonezji (nurkowanie i ratownictwo), konsultantem ds. nurkowych wykonywanych przez nurków indonezyjskich, członkiem komisji rządowej Indonezji kontrolującej prace ratownicze, konsultantem przy ściąganiu z mielizny okrętu wojennego. Po zakończeniu prac i oddaniu obiektu, strona indonezyjska, dziękując za wzorową współpracę, wystawiła oficerowie Antoniemu Jońskiemu bezterminową wizę pobytu i skierowała prośbę do strony polskiej i kontynuowanie współpracy zgody nie wyrażono³⁸.

Szczególnie duże zapotrzebowanie na absolwentów kursów specjalistycznych oraz akademii radzieckich składała WSMW, z dwóch zasadniczych powodów: 1/ braku kadry dydaktycznej z wykształceniem wyższym wojskowym; 2/ kontynuowania, w oparciu o bazę dydaktyczną WSMW, kursów oficerskich z wykorzystaniem ich wiedzy specjalistycznej. Potwierdzeniem tego stanu jest wyznaczenie kmdr ppor. dr Jerzego Gniewszewa na stanowisko szefa Katedry Teorii Konstrukcji i Żywotności. Natomiast pozostali oficerowie, którzy powrócili do WSMW starali się przekazywać swoją wiedzę w trakcie zajęć z podchorążymi, lub tak jak kpt. Lucjan Tworzydło wraz z kmdr ppor. Janem Cieślą w WSMW tworząc zespół badawczy opracowali metodykę oceny potencjału i rozpoznania sił przeciwnika przy wykorzystaniu elektronicznej techniki obliczeniowej³⁹. Inni oficerowie obejmowali stanowiska w strukturach Dowództwa Marynarki Wojennej, tak jak kpt. Marian Wróbn-

³⁶ AMW, sygn. 2223/61/57, t.12, *Dokumentacja Szefostwa Szkolenia Morskiego MW*, s.33-34, sygn. 3105/66/5, t.22, *Dokumentacja Szefostwa Szkolenia Morskiego*, s.43-44.

³⁷ A. Joński, relacja z dnia 15.12. 2000 r. w posiadaniu autora.

³⁸ AMW, SYGN. 3136/69/29, T.19, *Dokumentacja Szefostwa Szkolenia MW*, s. 188-190.

³⁹ S. Czarnecki, *Realizacja naukowo-badawczej funkcji Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej w 40-lecie jej istnienia. Wybrane zagadnienia dydaktyki wojskowej*, t.XXII, red. B. Hydzik, Gdynia 1986, s. 45.

lewski, stając się szefem Wydziału Służby Żywnościowej ds. Zaopatrzenia Kwatermistrzostwa MW, a z czasem kmdr ppor. Lucjan Tworzydło objął stanowisko pomocnika szefa Wydziału Specjalnego ds. Kadłubowych Oddziału Budownictwa i Remontu Okrętów STiZ.⁴⁰

Tak jak na kursy specjalistyczne, tak również na studia, kierowano głównie oficerów morskich na kierunki: dowódczo- sztabowy, nawigacja techniczna, broń podwodna, uzbrojenie raketowe, radiolokacja, artyleria nadbrzeżna. Potwierdzają to dane chociażby z lat 1961-1964, kiedy to w radzieckich uczelniach wojskowych studiowało ponad 70 oficerów MW PRL w tym na kierunkach: materiały pędne i smary 1 oficer, siłownie (studia doktoranckie) – 1 oficer oraz budowa kadłubów okrętowych – 1 oficer. Razem 3 oficerów, którzy stanowili około 0,5% całej grupy. Największa liczba oficerów studiowała na tzw. kierunkach pokładowych i sztabowych, ze względu na zadania MW PRL wynikające z przynależności do Zjednoczonej Floty Bałtyckiej, a także z faktu, iż trwały one krócej niż techniczne i były mniej kosztowne. To właśnie koszty kształcenia były decydującym czynnikiem, że kierowano tylko kilku oficerów z korpusu technicznego na studia i kursy do radzieckich uczelni i ośrodków wojskowych. Wbrew temu, co niektórzy mówią, że w ramach współpracy, Związek Radziecki sponzorował pobyt naszych oficerów w ich uczelniach, należy stwierdzić, że jest to nieprawda. Otóż zgodnie z podpisaną umową w 1949 roku między MON PRL a MON ZSRR, strona polska była zobowiązana do uiszczenia odpowiednich opłat w wysokości zależnej od rodzajów studiów.

W 1964 roku w Ministerstwie Obrony Narodowej dokonano analizy kosztów kształcenia kadry oficerskiej w uczelniach radzieckich. Według informacji Departamentu Finansów w myśl umowy, za jednego słuchacza uiszczana była należność wynosząca 320 rubli miesięcznie (NBP 1 rubel = 15zł 30 gr.). W tej kwocie mieściło się również stypendium otrzymywane przez żołnierza w rublach, w zależności od posiadania stopnia wojskowego. W ten sposób koszt wyszkolenia jednego słuchacza bez względu na charakter studiów wynosił w poszczególnych uczelniach Związku Radzieckiego: w Akademii Marynarki Wojennej w Leningradzie – studia 3 –letnie -11520 rubli (176256 zł); studia 4-letnie -15360 rubli (235008 zł); studia 5-letnie - 19200 rubli (293760 zł). Studia aspiranckie (doktoranckie) 3-letnie 12157 rubli (186000 zł), a zaoczne 5 – letnie 18040 rubli (276000 zł); kursy specjalistyczne 12-miesiący- 3880 rubli (58752 zł) a 16 miesięczne -5120 rubli (78336 zł).

Do powyższych kosztów konieczne było dodanie innych wydatków ponoszonych przez wojsko przy kierowaniu na studia za granicę, a mianowicie: koszty przejazdów do miejsca studiów z powrotem oraz

koszty przejazdów na urlopy i praktyki; koszty związane z wyposażeniem w odzież cywilną; koszty uposażenia miesięcznego wypłacanego członkom rodziny oficera, gdy przebywała z nim w ZSRR (20 rubli na żonę, 30 rubli na dziecko i 20 rubli na utrzymanie mieszkania).

Równocześnie dokonano analizy kosztów kształcenia kadry oficerskiej w wojskowych uczelniach krajowych w tym m.in. w Wojskowej Akademii Technicznej i Wyższej Szkole Marynarki Wojennej. I tak koszt kształcenia jednego oficera na 5-letnich studia w WAT wynosił 350725 zł, a na Wydziale Technicznym WSMW -4,5 –letnie 428818 zł. Z pozoru były one zdecydowanie tańsze od studiów w krajowych uczelniach wojskowych, ale do tych kwot należało doliczyć dodatkowo koszty, które wymieniono wcześniej. Dla porównania, koszt remontu małego okrętu podwodnego proj. „XV-bis” wynosił 800 zł, tyle samo, co trałowca bazowego proj. „254 K”⁴¹. Biorąc pod uwagę wysokość kosztów ponoszonych przez budżet MON na kształcenie i szkolenie oficerów dla potrzeb MW, w kolejnych latach bardzo rygorystycznie ustosunkowano się do przesyłanych corocznie przez MON ZSRR „ofert dydaktycznych”.

W okresie tych 20 lat, a więc dwóch etapów(1950-1970) na kursach specjalistycznych WAK, WKDO, SKDO i KDO oraz wszelkiego rodzaju studiach uczestniczyło około 490 oficerów z tego 8 % stanowili oficerowie korpusu technicznego MW.

Kolejne zmiany w kryteriach doboru kandydatów na studia i kursy specjalistyczne do wojskowych akademii i ośrodków szkoleniowych w ZSRR wprowadzono w latach 70. Wynikały z faktu obowiązywania *Zasad działania kadrowego w SZ PRL*. Zgodnie z zarządzeniem ministra obrony narodowej *O przebiegu służby wojskowej żołnierzy zawodowych oraz Zasadami działania kadrowego w Siłach Zbrojnych PRL* i zarządzeniem dowódcy MW *W sprawie określenia wymogów w zakresie zajmowania stanowisk służbowych przewidzianych dla oficerów morskich* ustalono stanowiska oraz przypisano im stopnie etatowe. Dokumenty te nakazywały traktować priorytetowo przeszkolenie na różnego rodzaju kursach⁴².

Preferencje na studia w radzieckich akademiach wojskowych, mieli ci oficerowie, którzy zostali ujęci w tzw. „Fundusz Przyspieszonego Rozwoju” [FPR], często określanym, jako „Złoty Fundusz”. Dodatkowo wyartykułowano, że „o kandydatach ubiegających się o przyjęcie na studia w akademiach wojskowych w kraju i w ZSRR należy bezwzględnie zaciągnąć opinii aparatu partyjno-politycznego oraz właściwych organów Wojskowej Służby Wewnętrznej, a z ich treścią

⁴¹ AMW, sygn. 3247/66/17, t. 10, AMW, sygn. 1223/67/43 t.9, *Dokumentacja Szefa Sztabu MW*, s.123-125.

⁴²*Zasady działania kadrowego SZ PRL*, Warszawa 1976, AMW, sygn. 3739/83/30, t. 3, *Dokumentacja Kadr MW*, s.145-147, Por. A. Czekaló, *Kształcenie ustawiczne a zadania wyższego szkolnictwa wojskowego w zakresie kursowego doskonalenia kadr*, [w] *Współczesna uczelnia wojskowa*, red. J. Bogusz, F. Januszkiewicz, Wojskowa Akademia Polityczna, Warszawa 1973, s. 65.

⁴⁰ AMW, sygn. 3332/69/18, t.35, *Dokumentacja Szefa Sztabu MW*, s. 108-110.

zapoznać Komisje Kwalifikacyjne, przed podjęciem decyzji o zakwalifikowaniu kandydata do egzaminu wstępnego⁴³.

Kolejnym etapem, w którym oficerowie MW uczestniczyli w studiach i kursach specjalistycznych w ZSRR były lata 1970-1991. Okres ten charakteryzował się m.in. różnorodnością kursów – od typowo specjalistycznych, aż po kursy dla kierowniczej kadry Marynarki Wojennej (w 1971 roku uruchomiono je po raz pierwszy). Czynnikiem sprawczym, który uruchomił ponownie intensywne specjalistyczne szkolenie oficerów MW PRL w ośrodkach szkoleniowych MW ZSRR, była decyzja MON z 1968 roku, zgodnie, z którą Marynarka Wojenna PRL w latach 70., miała zostać wyposażona w nowe okręty, m.in. kutry torpedowe i raketowe, okręty podwodne, okręty desantowe oraz w nowoczesne niszczyciele raketowe. Realizacja tych zamierzeń wymagała przygotowania odpowiedniej liczby oficerów specjalistów, gwarantujących obsługę wprowadzanego sprzętu. Niestety, po raz kolejny o rozwoju sił morskich nie decydowały uzasadnione względami operacyjnymi plany, ale postępujące trudności gospodarcze i finansowe kraju oraz nierytmiczność dostaw sprzętu i uzbrojenia ZSRR⁴⁴.

W 1973 roku uruchomiono 3-letnie studia dla oficerów, którzy zgłębiali wiedzę w naukach technicznych (okrętowe napędy paro i gazoturbinowe). Absolwentem tego kierunku był m.in. por. Andrzej Adamkiewicz. W trakcie studiów realizowano następujące przedmioty; matematyka, dynamika gazów, teoria turbin gazowych, wytrzymałość i konstrukcja turbozespołów spalinowych, teoria maszyn cieplnych, automatyka siłowni turbinowych, siłownie jądrowe, język rosyjski, filozofia, taktyka sił morskich. Słuchacze tego kierunku uczestniczyli w praktykach w kraju (głównie w zakładach przemysłowych oraz w jednostkach MW) a zajęcia laboratoryjne realizowano w Szkole Oficerskiej Puszkino⁴⁵.

Od połowy lat 70. oficerowie MW PRL uczestniczyli w krótkotrwałych (od 2 do 6 miesięcy) kursach specjalistycznych organizowanych przez uczelnie radzieckie. M.in. Ulianowska Wyższa Szkoła Wojskowo-Techniczna organizowała kurs przeszkolenia specjalistycznego w zakresie paliw raketowych – trwający 5 miesięcy, Akademia Marynarki Wojennej w Leninradzie – KDO w zakresie pomiarów i minimalizacji pól fizycznych okrętów – trwający 6 miesięcy. Również kilku oficerów korpusu technicznego MW skierowano na kurs specjalistyczne do Ośrodka Szkolenia Floty Bałtyckiej w Rydze.

W latach 80., zgodnie z wytycznymi Departamentu Kadr MON, całkowite uprawnienia do kwalifikowania na studia zagraniczne przejął szef Departamentu

Kadr MON, dokonując wyboru spośród tych kandydatów, którzy w trakcie egzaminów wstępnych uzyskali najwyższe oceny. Natomiast ci, którzy nie spełnili tych kryteriów, mogli podjąć studia w Akademii Sztabu Generalnego lub Wojskowej Akademii Technicznej⁴⁶. Ten sposób typowania oficerów na studia w uczelniach wojskowych Związku Radzieckiego, miał zdaniem pomysłodawców, zminimalizować „przypadkowość” w doborze kandydatów, szczególnie pod względem tzw. stanu moralno-politycznego.

W dalszym ciągu obowiązywały zalecenia szefa Departamentu Kadr MON nakazujące przygotowanie m.in. przez Dowództwo Marynarki Wojennej, dla poszczególnych studiów, założeń programowych obejmujących cele szkoleniowe i wykaz podstawowych zagadnień, jakie powinny być uwzględnione w programie szkolenia⁴⁷. Były one zasadniczo akceptowane przez uczelnie radzieckie (korygowano jedynie rozkład godzinowy). Miało to swoje plusy i minusy, ponieważ wielokrotnie przygotowane przez Komendę WSMW, programy uwzględniały zbyt małą liczbę godzin na przedmioty specjalistyczne. Po zatwierdzeniu programu przez komendę danego fakultetu prowadzący oficer radziecki nie mógł rozszerzyć tematyki, (choć słuchacze prosili o nią w pewnych sytuacjach). Świadczyło to o niezbyt dokładnie przeprowadzonej przez stronę polską analizie potrzeb godzinowych przypisanych do danego przedmiotu, a także o ścisłym przestrzeganiu reżimów programowych przez wykładowców⁴⁸.

W 1982 roku w związku z planowanym zakupem w ZSRR okrętu projektu 1241 (MOR), zapadła decyzja o przeszkoleniu załóg. Skompletowano ją z samej kadry zawodowej, która obsadziła później dwie pierwsze jednostki i po powrocie szkoliła marynarzy służby zasadniczej. Szkolenie w ZSRR trwało 7 miesięcy. Zgodnie z otrzymanym przydziałem miejsc na poszczególnych uczelniach radzieckich w latach 1980-1991 miała skierować na studia 40 oficerów, a wyjechało tylko 15. Powodów tak radykalnego zmniejszenia liczby oficerów MW w radzieckich uczelniach było kilka, m.in. trudności finansowe SZ PRL, coraz większa gama studiów i kursów specjalistycznych realizowanych na bazie dydaktycznej WSMW oraz sytuacja polityczna w kraju

W latach 1970-1991 kursy specjalistyczne, studia oraz studia doktoranckie ukończyli m.in. następujący oficerowie korpusu technicznego MW: Adam Zadrożny, Andrzej Białas, Jan Przybylski, Stanisław Skrzyński, Zdzisław Gortad, Waclaw Dobrowolski, Andrzej Adamkiewicz, Henryk Bugłacki, Władysław Litwin, Józef Myćka, Bogusław Sówka, Marian Berner, Stanisław Grzywiński, Andrzej Tamos, Tadeusz Pi-

⁴³ AMW, sygn. 3553/76/20, t.20, *Dokumentacja Kadr MW*, s.78-81, Pisma z MON, *Zalecenia Departamentu Kadr MON dotyczące zasad naboru kandydatów na studia do ZSRR w latach 1976-1980*.

⁴⁴ AMW, sygn. 3403/72/34, t.3, sygn. 3596/78/54, t.19, sygn. 65/73, t.26/2, *Dokumentacja Szefostwa Szkolenia Morskiego*,

⁴⁵ Relacja kmdr dr. Inż. Andrzeja Adamkiewicza, w posiadaniu autora.

⁴⁶ Biblioteka Główna Akademii Marynarki Wojennej [dalej BG AMW], *Problematyka kadrowa w Siłach Zbrojnych PRL w latach 1981-1987*, Warszawa 1988.

⁴⁷ AMW, sygn. 3534/75/63, t.13, *Dokumentacja Szefostwa Szkolenia Morskiego*, s. 144-146.

⁴⁸ Relacja ustna kmdr por. Adama Mondzelewskiego (z dnia 15.07.2000 r.)

skulak Leszek Szłuciński, Aleksander Lukiewicz, Tadeusz Pawelec, Czesław Żyrko. Natomiast doktoraty zrealizowali następujący oficerowie: Stanisław Polanowski, Zygmunt Kitowski, Antoni Wiliński, Marian Berner, Józef Myćka, Krzysztof Metla⁴⁹. Wszyscy absolwenci studiów doktoranckich zasili szeregi kadry dydaktycznej WSMW, a oficerowie z dyplomami studiów II stopnia, w 40% zasili kadre uczelni. Pozostałych oficerów skierowano do służby w sztabach flotyll i Sztabu MW. Zdobytą w uczelniach radzieckich wiedzę oficerowie wykorzystywali w codziennej służbie na różnych stanowiskach. Nieocenioną pomocą „naukową” były notatki-chociaż przesyłane z uczelni radzieckich z kilkumiesięcznym opóźnieniem i nie zawsze w komplecie (po dokonanej cenzurze).

Studia w ZSRR w latach 1950-1991 ukończyło 290 oficerów, a kursy specjalistyczne 850 oficerów, w tym około 10% stanowili oficerowie korpusu technicznego MW PRL. Był to znaczący wkład w rozwój potencjału intelektualnego Marynarki Wojennej. Wśród oficerów, absolwentów uczelni i studiów, którzy objęli szereg ważnych stanowisk, należy wymienić m.in. kmdr Jana Przybylskiego – szef STiZ, kmdr Zdzisława Gortada – zastępca dowódcy 8 FOW ds. technicznych; kmdr Wacława Dobrowolskiego – szefa Łączności i Obserwacji MW, kontradmirała prof. dr hab. Inż. Zygmunta Kitowskiego- komendanta- rektora AMW.

Niestety, wielu absolwentów uczelni i kursów specjalistycznych, po powrocie do kraju i kilkuletniej służbie pożegnało się z mundurem ze względu na stan zdrowia lub ze względu na brak perspektyw rozwojowych. W bardzo krótkim czasie podjęli oni prace w przedsiębiorstwach państwowych i uczelniach cywilnych oraz we flocie handlowej, co potwierdziło ich wysoki poziom przygotowania specjalistycznego.

W 1991 roku zakończono współpracę z Rosją. Obecnie w morskich akademiach Rosji nie studiują już Polacy, ale zdobywają tam wykształcenie Francuzi, Brytyjczycy, Niemcy i Amerykanie. Wielu naszych oficerów, absolwentów radzieckich uczelni jest postrzeganych przez naszych ówczesnych sojuszników, jako wysokiej klasy specjaliści. Dlatego też, nie powinni się wstydzić tego, że kończyli radzieckie uczelnie. Można w tym miejscu odwołać się do powiedzenia jednego ze znanych politologów amerykańskich, który powiedział: *wystarczy dwóch niedouczonej, aby przegłosowała laureata nagrody Nobla*. I z tym mamy często do czynienia.

Kończąc, warto przytoczyć słowa kontradmirała w stanie spoczynku Henryka Pietraszkiewicza: *Twierdzi się, że z radzieckich szkół wojskowych wynosiło się nie wiedzę, a jedynie indoktrynację. Jest to naturalnie bzdura. Akademia może mieć różny poziom i przede wszystkim uczy myśleć, a co studiujący z niej wyniesie, zależy głównie od niego. [...] Krzywym okiem patrzy się na nasz udział w Zjednoczonej Flocie Bałtyckiej, a czyż*

*doświadczenia stąd wyniesione nie owocują dziś ułatwieniami w przystosowaniu do obecnego układu?*⁵⁰.

Streszczenie

W pierwszych dniach po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, zapadła decyzja o utworzeniu Polskiej Marynarki Wojennej. Nieodzownym warunkiem utworzenia w przyszłości sprawnie funkcjonujących sił morskich, było posiadanie profesjonalistów – kadry oficerskiej, podoficerskiej oraz marynarzy. Wiedziało, że w armiach państw zaborczych (w tym flotach wojennych), wielu Polaków pełniło służbę na wysokich stanowiskach. Oczekiwano więc, że ich wiedza i doświadczenie zostanie spożytkowana w tworzącej się polskiej flocie wojennej.

I tak się stało. Przybywała kadra z floty rosyjskiej, austro-węgierskiej i niemieckiej. Pomimo tego, że różniło ich słownictwo morskie-terminologia okrętowa, co wielokrotnie wywoływało salwy śmiechu, pragnęli swoje doświadczenia i wiedzę ofiarować powstającej marynarce wojennej w wolnej Polsce.

W pierwszych latach istnienia, Polska Marynarka Wojenna była zdana na pomoc głównie sprzętową (okręty, uzbrojenie), od flot zwycięskich, a także w ramach współpracy sojuszniczej. O ile pierwszy element pomocy wynikał z ustaleń wersalskich, to drugi był już indywidualny i zależny od polityki zagranicznej Polski. Szukano sojuszników, którzy w ramach bilateralnych porozumień zapewnią pomoc przy tworzeniu od podstaw morskiego potencjału bojowego, którego podstawowym komponentem był, jest i będzie potencjał ludzki. Właśnie stworzenie tego potencjału, uważano za przedsięwzięcie długofalowe i wymagające szczegółowych ustaleń z brytyjską, później francuską, a po 1945 roku z radziecką flotą wojenną. Miało to się odbywać na zasadzie tzw. wiązanych porozumień. Polska była zainteresowana budową okrętów w stocznjach brytyjskich, czy też francuskich, a oficerowie Polskiej Marynarki Wojennej mieli uczestniczyć w kursach specjalistycznych oraz kształcić się w wojskowych ośrodkach i uczelniach tych państw. Na innych zasadach funkcjonowała współpraca z flotą radziecką. Takie porozumienia funkcjonowały w latach 1919-1920 z Wielką Brytanią, w latach 1921-1934 z Francją, ponowne podpisanie z Wielką Brytanią w 1939 roku oraz w 1945 roku ze Związkiem Radzieckim.

Dzięki takiemu podejściu do powyższej problematyki, Departamentowi dla Spraw Morskich, później Kierownictwu Marynarki Wojennej, a od 1945 roku Dowództwu Marynarki Wojennej, udało się stworzyć kadre oficerską i podoficerską legitymującą się wysokim poziomem profesjonalizmu, również w służbach technicznych. Ich wiedzę wykorzystano w codziennej służbie na okrętach PMW oraz w jednostkach

⁴⁹ AMW, sygn. 3794/86/30, t. 15. *Dokumentacja Kadr MW*, s57-58.

⁵⁰ H. Pietraszkiewicz, *50 rocznica promocji (wspomnienia i refleksje)*, „Przegląd Morski” 2000 nr1, s. 85.

odpowiadających za sprawność sprzętu i uzbrojenia w siłach morskich. Część z nich zdobytą wiedzę teoretyczną i praktyczną przekazało kadrze uczestniczącej w wszelkiego rodzaju kursach specjalistycznych organizowanych w kraju w oparciu o bazę dydaktyczną Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej, Szkoły Podchorążych Marynarki Wojennej, Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej i Akademii Marynarki Wojennej.

Literatura

- Będziński J., *Morskie szkolnictwo wojskowe w Polsce jako komponent systemu bezpieczeństwa państwa. Od niepodległości do transformacji ustrojowej*, Gdynia 2008.
- Będziński J., *Szkolenie oficerów Polskiej Marynarki Wojennej w zagranicznych ośrodkach szkoleniowych w latach 1919-1989. Próba usystematyzowania*, „Przegląd Morski” 1999 nr 12.
- Białek W., Ciesielski Cz., Struniewski T., *Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte. Geneza i rozwój*, Gdynia 1972.
- Bieniecki I., *Poglądy na zastosowanie Flotylli Pińskiej Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Historyczny MW”, 1992, nr 12.
- Borowiak M., *Admirał. Biografia Józefa Unruga*, Gdańsk 2004.
- Charisius A., Dobias T., Kozaczuk W., *NATO strategia i siły zbrojne 1949-1975*, Warszawa 1970.
- Ciesielski Cz., *Kształcenie kadr oficerskich w Marynarce Wojennej II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Morski” 1992, nr 9.
- Ciesielski Cz., *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, „Przegląd Morski”, 1989 nr 4.
- Ciesielski Cz., *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974.
- Ciesielski Cz., *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974.
- Czarnecki S., *Realizacja naukowo-badawczej funkcji Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej w 40-lecie jej istnienia. Wybrane zagadnienia dydaktyki wojskowej*, t.XXII, red. B. Hydzyk, Gdynia 1986.
- Czekało A., *Kształcenie ustawiczne a zadania wyższego szkolnictwa wojskowego w zakresie kursowego doskonalenia kadr*, [w] *Współczesna uczelnia wojskowa*, red. J. Bogusz, F. Januszkiewicz, Wojskowa Akademia Polityczna, Warszawa 1973.
- Dokumentacja Kadr MW*, AMW, sygn. 2102/55/34, t.18.
- Dokumentacja Kadr MW*, AMW, sygn. 218/52/12, t.4.
- Dokumentacja Kadr MW*, AMW, sygn. 3553/76/20, t.20.
- Dokumentacja Kadr MW*, AMW, sygn. 3634/73/28, t. 12
- Dokumentacja Kadr MW*, AMW, sygn. 3794/86/30, t. 15.
- Dokumentacja Szefa Sztabu MW* AMW, sygn. 3247/66/17, t. 10.
- Dokumentacja Szefa Sztabu MW* AMW, sygn. 3332/69/18, t.35.
- Dokumentacja Szefostwa Szkolenia Morskiego MW* AMW, sygn. 2223/61/57, t.12.
- Dokumentacja Szefostwa Szkolenia Morskiego*, AMW, sygn. 3403/72/34, t.3, sygn. 3596/78/54, t.19, sygn. 65/73, t.26/2.
- Dokumentacja Szefostwa Szkolenia MW*, AMW, SYGN. 3136/69/29, T.19.
- Dyskant J. W., *Flotylla Rzeczna Marynarki Wojennej 1919-1939*, Warszawa 1994.
- Flotylla Pińska Polskiej Marynarki Wojennej w wojnie z Rosją Radziecką w latach 1919-1920*, [w] *Szkice z najnowszych dziejów*, pod red. Cz. Ciesielskiego, Gdańsk 1993.
- Flotylla Rzeczna Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1939*, [w] *Obrona Polskiego Morza. 75 lat Polskiej Marynarki Wojennej*, pod red. Cz. Ciesielskiego, Gdańsk-Gdynia 1993,
- Grot L., Konecki T., Nalepa E., *Pokojowe dzieje Wojska Polskiego*, Warszawa 1988.
- Jankowski A., *Oficerowie zawodowi korpusu morskigo Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1921-1947*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej”, 1995 nr 14.
- Jankowski A., *Szkolenie polskich oficerów w marynarkach obcych w latach 1920-1930*, „Przegląd Morski” 1994 nr 6.
- Jaworski P., *Stosunki morskie Polski ze Szwecją w okresie międzywojennym* [w] *Militarne i gospodarcze aspekty polityki morskiej Polski xx wieku*. Materiały pokonferencyjne, Gdynia 2001.
- Komunikat Marynarki Wojennej nr 1/43, s. 6, Stan i działalność PMW w okresie od początku wojny do 1.7.1943 r.*, Archiwum Muzeum Marynarki Wojennej, sygn. 3/07,
- Mickiewicz P., *Wolne Miasto Gdańsk w koncepcjach wojskowych i polityce II Rzeczypospolitej*, Toruń 1999.
- Nalepa E. J., *Oficerowie Armii Radzieckiej w Wojsku Polskim 1943-1968*, Warszawa 1995.
- Nawrot D., *Korpus oficerski Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005.
- Ordon S., *Realizacja programów rozbudowy polskiej floty wojennej w latach 1920-1939*, „Rocznik Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej”, 1964 nr 2.
- Pater W., *Ze studiów nad personelem Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1939-1947*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej”, 1999 nr 16.
- Piaskowski S. M., *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t.1, Albany 1983,
- Pietraszkiewicz H., *50 rocznica promocji (wspomnienia i refleksje)*, „Przegląd Morski” 2000 nr 1.
- Pismo szefa DSM z 18.04.1921 r. do ministra spraw wojskowych *O konieczności kształcenia we Francji oficerów marynarki*, CAW, I.300.21.143. Akta KMW.
- Pobóg- Malinowski W., *Najnowsza historia Polski 1864-1945*, Tom II, cz. 1. Londyn 1956.

40. Poksiński J., Kochański A., Persak K., *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944-1956*, [w] *Dokumenty do dziejów PRL*, Zeszyt 16, Warszawa 2003.
41. Poksiński J., *Memorandum Sztabu Generalnego WP w sprawie Układu Warszawskiego oraz planu rozwoju Sił Zbrojnych PRL na lata 1955-1965*, „Przegląd Wojskowo – Historyczny” 2000, nr 1.
42. *Polska Marynarka Wojenna w walkach o niepodległość państwa w 1920 i 1939 roku*, [w] *Polska Marynarka Wojenna i jej miejsce na Bałtyckim Teatrze Działań Wojennych*, pod red. J. Przybylskiego, B. Zalewski, Gdynia 1999 s.
43. Potyrała A., *Wspomnienia dotyczące spraw Marynarki Wojennej*, Archiwum Muzeum Marynarki Wojennej [dalej AMMW], sygn. 13.
44. *Problematyka kadrowa w Siłach Zbrojnych PRL w latach 1981-1987* Biblioteka Główna Akademii Marynarki Wojennej [dalej BG AMW], , Warszawa 1988.
45. Przybylski J., *Marynarka Wojenna w walce o granice i niepodległość Polski (1918-1920)*, Gdynia 1997.
46. *Rozwój polskiego morskiego szkolnictwa wojskowego w latach 1919-1992*, „Przegląd Morski” 1992 nr 9.
47. Sawicki J.K., [red.], *Kadry morskie Rzeczypospolitej, t.2., Polska Marynarka Wojenna, cz. 1., Korpus oficerów 1918-1947*, Gdynia 1996,
48. Skrzypek A., *Mechanizmy uzależnienia stosunki polsko-radzieckie 1944-1957*, Pułtusk 2002.
49. Sługocki J., *Kurs dla oficerów Flotylli Rzecznej w 1920 r.*, „Przegląd Morski” 1990, nr 3.
50. Steyer W., *Z dziejów Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1919-1939. Odbiór okrętów, cz.2.*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1960 nr 4.
51. Tuliszka J., *Wyższa kadra dowódcza Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej* [w] *Kierownicza kadra Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1989, materiały pokonferencyjne*, Gdynia 2004, s. 49-50.
52. *Tymczasowe Kursy Instruktorskie dla Oficerów Marynarki Wojennej 1921-1922*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej” 1992, nr 9.
53. *Verteidigung im Bündnis, Planung, Aufbau und Bewährung der bundeswehr 1950-1972*, München 1975.
54. *Wytyczne do badania zagadnień specjalnych z 5.6.1928r.*, CAW, Akta GISZ, sygn. 302.4.1934.
55. *Wytyczne szefa Departamentu Kadr MON nr 22/Kadr z dnia 29.11.1969 r.*, w sprawie *Doboru kandydatów spośród żołnierzy zawodowych na studia i szkolenie w akademiach wojskowych w kraju i za granicą*.
56. Zalewski B., *Zadania operacyjne Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1939*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej” 1995 nr 14.
57. Zarządzenie nr 01/ Kadr z dnia 27.01.1953r. dotyczące wytycznych MON nr 10/MON z dnia 21.01.1953 r. *W sprawie doboru kandydatów spośród żołnierzy zawodowych na studia i szkolenie w akademiach wojskowych w kraju i za granicą w 1953 r.* AMW,
58. Zarządzenie wykonawcze do rozkazu MON nr II/1/302/663 z dnia 28.11.1949 r. *O naborze kandydatów do Akademii Sztabu Generalnego WP i akademii wojskowych za granicą*, AMW, sygn. 273/52/14, t.7.
59. *Zasady działania kadrowego SZ PRL*, Warszawa 1976, AMW, sygn. 3739/83/30, t. 3.
60. Zieliński M., *Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich w służbie Polskiej Marynarki Wojennej(1979-2009)*, Gdynia 2009.